"IN TWO SUITCASES AND THREE BUNDLES" OR BASARABIA - BUFFER LAND. NON-PLACE REPRESENTATION IN THE NOVEL 'BESSARABIA' BY PAUL GOMA

Veronica NANU
"Alecu Russo" State University of Bălți

Abstract: In the study "In two suitcases and three bundles" or Basarabia - buffer land are highlighted the main theoretical ideas related to Heidegger's concept of "open place" which became the sine qua non condition of existence. At the same time, the emphasis is on the interpretation of the correlative couple of existential significance "here-there" as a brand for locus/non-locus relationship. It is studied the impact of the phenomenon of exile on Romanian writings after 1945. The reason for interpreting the work of Paul Goma is the fact that his destiny is an emblematic case of an exile from the Romanian culture. In this context, the study of the novel describing the picture of a journey "in two suitcases and three bundles" of the uprooted and landless Basarabian, will outline the image of a split personality, undermined by the passion of writing, caught in its path crossing from a "contagious" unhappiness towards a possible "paradise" which remains always suspended. Beyond the theoretical components, the emphasis will be on the text analysis of the novel Basarabia, where, with the aid of narrative and logic of the included middle, it reveals the idea of irreversible destruction of identity. The refuge draws a parabolic path, determined by the need of unmasking, the return of the character physically absent, however present through the history to which it belongs.

Keywords: open-place, resistance through culture, unmasking, buffer.

Impasul dilematic al exilului din spațiul postbelic românesc ține de reprezentarea lui ca fenomen ce apare în diferite cadre politice, atât temporale cât şi spaţiale, dictând o listă de diverse constrângeri sau posibilităţi accesibile pentru fiecare spirit protestatar. În plus, relevarea condiției intelectualului în România din perioada comunistă presupune o reflecție asupra trecutului apropiat, întru recuperarea și reconstituirea valorilor etice din sfera politică, întrucât „rezistența prin cultură" este inseparabilă de regimul totalitar, devenind replica asumării etico-politice a unor gesturi față de sistem. Cu alte cuvinte, interpretarea fenomenului de „rezistență prin cultură" necesită dezlegarea mai multor dileme care țin de încărcătura eterogenă a sintagmei. Termenul de „rezistență", neavând origine autohtonă, în contextul luptei anticomuniste de după cel de-al doilea război mondial capătă un contur tipic românesc, devenind o formă de rezistență fizică: la arestări, torturi, anchete sau psihică: la despicare, lipsire de personalitate, dezrădăcinare, reeducare, deznaționalizare. În aceste sens, menționează Hannah Arendt, „locuitorii unei țări totalitariste sunt aruncați într-un proces al naturii sau istoriei și angrenați în el pentru a-i accelera mișcarea; ca atare, ei nu pot fi decât executanții sau victimele legilor inerente acestui proces" (Arendt 2006: 577). Această împotrivire, opoziție manifestată pe tărâm intelectual adaugă „răspunsului la violență", „netăcerii ca revoltă" (Cesereanu 199: 166) o componentă spirituală. Adrian Marino, care, fiind preocupat de acest concept, nu-i oferă o formulă definitivă, utilizând succesiv pentru interpretarea fenomenului termenii de „rezistență intelectuală" (1990), „rezistență și cultură" sau „rezistență literară" cu varianta de „rezistent cultural", (1991), pentru a ajunge în 1995 la formula „rezistență culturală"(Marino 1996: 126). Operând cu termenul de „rezistent literar", autorul vorbește despre două tipuri de rezistență: cea pasivă și cea activă. În prima categorie, pentru caracterizarea fenomenului în sine, este introdusă sintagma „rezistență *spontană* sau

BDD-A22041 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:19 UTC)

rezistență *inocentă*" (subl. aut.), cu mențiunea că se manifestă printr-un refuz de a se implica și care este specifică scriitorilor apolitici. În aceeași categorie de rezistență pasivă, autorul delimitează o altă formă de refuz cel „*conștient* și *asumat*" (subl. aut.), caracterizat prin scrieri conjuncturale, la comandă. „Trecerea de la *rezistență pur literară*, *pasivă*, la cea *activă*: *politic-literară* și, în cele din urmă, la rezistența *politică prin literatură*, reprezintă pragul hotărâtor al acțiunii de rezistență" (Marino 1996: 127). Necesitatea de a-și exprima refuzul explicit pentru trăirea sentimentului „de dezrădăcinare, inutilitate" (Coza 2011: 15) ca formă de protest, devine colaborarea cu *Europa Liberă* și este definită de către Marino cu termenul de „rezistență activă".

Condiționată de experiența dramatică, aproape înjositoare a torturii totalitariste, literatura română a păstrat relativ puține documente referitoare la portretul personalității mutilate și deznaționalizate. Trebuie de menționat, însă faptul că „rezistența prin cultură" în România s-a manifestat mai bine la „modul individual, […] decât prin acțiuni de grup", susține A., Marino.

Totuși, în ciuda controverselor iscate în jurul persoanei sale, Paul Goma rămâne o personalitate accentuată. „Generația lui Paul Goma, lansată prin celebra fabrică de scriitori de la București, condusă de muncitorul Petre Iosif, nu era croită decât cu scopul de a fi înrolată în armata culturnicilor", scrie Petru Ursache, adăugând: „Pentru că de-a curmezișul viiturii năprasnice, existența lui Paul Goma s-a constituit într-o succesiune de momente nefaste". (Ursache 2012: 44). Devenind un personaj incomod, Goma, are „experiența de a nu mai aparține unei lumi, unui topos" (Coza 2011: 15), care intră într-o cursă febrilă de căutare a umanului, adevărului, a libertății supreme, anunțând în și prin romanul său formele revoltei interioare, care transcend dincolo de drumul exilului și spațiului închis al penitenciarului, zdruncinând „sentimentul de dezrădăcinare și inutilitate" (ibidem). Adevărata valoare de document al unei epoci de mărturie artistică a scrisului lui Paul Goma este patima de a pune „pe hârtie" tot ce a văzut, tot ce a „simțit" (Goma 1990: 264), relevând, în opinia Anei Bantoș, „condiția intelectualului de rând căruia i se refuză împlinirea destinului său ce se suprapune peste condiția omului de rând căruia i se mutilează mentalitatea" (Bantoș 2011: 185). În studiul *Este Paul Goma un Soljenițîn Român?,* Theodor Codreanu invocă ideea că Paul Goma este acuzat de mistificarea disidenței, iar adevărul notelor și comentariilor lui sunt contestate, ca fiind produsul „execrabil" al „obsesiilor", „frustrărilor unei minți alunecate în rătăcire și vulgaritate" (Codreanu 2010). În acest sens, Paul Goma devine un „produs al marginii românismului", cu „durere de Basarabia" (P., Goma) – locul de unde vin și pleacă toate, toposul privilegiat al matricei organice, pe care istoria „a împins-o atât de la margine, încât n-a putut supraviețui Marii Uniri" (idem). Replica pe care o dă scriitorul prizonierilor oportuniști ai regimului comunist, deveniți subit „revoluționari", „anticomuniști", „rezistenți prin cultură" devine romanul *Basarabia*, unde Paul Goma surprinde fenomenul în cauză, propunând pentru acesta termenul de „*autocronism"*, menit să pună în valoare elementele de prioritate în afirmarea comunismului în cultura politică a intereselor individuale sau de grup. În acest sens, romanul *Basarabia,* axat pe mărturia Afgan-ului basarabean descrie un destin autobiografic al lui Paul Goma, care la întrebarea: „Poate un povestitor să povestească povestea-vieții-unui-om, altul decât sine, povestind (pentru a câta oară?) povestea vieții sale" (Goma 2003: 14), oferă un răspuns în numele personajului, devenind concepția la care aderă: „Fără îndoială. Autorul se povestește pe sine. Altul, celălalt, adevăratul erou al cărții este un pretext, un agent transportator" (idem).

Scris în forma unui jurnal care cuprinde perioada 11 iunie 2001- 29 iunie 2001, romanul narează istoria personajului înghițită de istorie în general. Refrenul atât frecvent întâlnit în scrierile lui Paul Goma, în *Basarabia* se transformă într-un laitmotiv al romanului

BDD-A22041 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:19 UTC)

de a scrie la propunerea lui Victor: „**O Zi din Viața unui Afgan din Basarabia**”[1] (subl. aut.), ce transformă cartea în ceva mai mult decât o povestire a unei singure zile, ci într-o reflecție intelectuală proiectată pe fondalul dramei Basarabiei și a basarabenilor. Naratorul creionează imaginea celui care mărturisește ca, fiind despicată pe două planuri simultane: al românului basarabean aflat în continuu raport cu românii din vestul țării:

Sub unguri, vreme de un mileniu, Românii din Transilvania au avut parte de suferințe cumplite, printre nedreptăți fiind nerecunoașterea lor, autohtoni ca națiune, alături de ocupanți (ungurii, Secuii) și de colonişti (Saşii, Șvabii). Însă în 1918, când s-au unit cu Patria-Mamă, Românii transilvăneni puteau să scrie și să citească, aveau o identitate, știau cine sunt și de unde se trag, ba îi învățaseră carte și conștiință de sine pe Românii din Principatele totuși libere. Prin comparație: sub ruși, numai în 106 ani, Basarabenii au fost striviți, analfabetizați, deznaționalizați, dezidentați. (Goma 2003: 61).

și cel al scriitorului: un „[…] dușman al literaturii bune, ins asocial, veleitar, scandalagiu ” (ibidem: 5), care la rândul său este determinată de condiția de refugiat izolat, evitat și interzis: „[…] le-ar fi făcut o nesfârșită plăcere să dea de înțeles că, în ciuda liniștitoarelor mele asigurări, îi uitasem cu tot cunume, ori niciodată nu li-l știusem” (ibidem: 8). Paul Goma, construiește în paginile romanului *Basarabia* „o axis mundi” (Bantoș 2011: 192), iar apartenența acestei lumi, potrivit studiului realizat de Martin Heidegger, *Ființă și timp* - „se determină, pornind de la semnificativitatea constitutivă a lumii, și ea realizează înăuntrul acelui posibil „unde”, o articulare a unui „aici” și „acolo” (Heidegger 2003: 153). Acest cuplu corelativ existențial denotă transferul de accent de la personalitatea eului narator spre imaginea poporului român, de la el, spre ei, și de la un „aici” (acasă), la un „acolo” (adverb de loc, cu o semnificație deloc ambiguă pentru cazul scriiturii lui Paul Goma), prin care se înțelege: spațiul pruto-nistrean: „Mă întorc acolo de unde nu am plecat niciodată, la Basarabia” (Goma 2003: 158). Wilhelm von Humboldt fixează atenția asupra limbilor care exprimă pronumele personale „eu” și „tu” printr-un „aici”, iar pe „el”– printr-un „acolo” (Humboldt 1829: 304 apud Heidegger 2003: 164). Cu alte cuvinte, adverbele: „aici” și „acolo” adaugă semnificației sale primordiale de pure determinări locale, „caracteristici ale spațialității originare”, devenind „așa zisele determinative ale eului” (ibidem). Imaginea lui „aici”, care echivalează cu o „[…] identitate, o cultură, chiar o limbă – care – nu –există: „limbă moldovenească” (Goma 2003: 59), contopit cu lumea proprie eului ”, ce surprinde tabloul Basarabiei ca pământ de cumpănă, nu se mai adresează sieși, ci devine un vector cu sens opus, orientat fiind de la sine, către un „acolo”, având totuși în vedere *pe sine* în spațialitatea existențială” (Humboldt 1829: 304 apud Heidegger 2003: 164), unde eul narator al lui Paul Goma ființează grație propriilor sale legi ontice:

Din Basarabia am fugit de răul Rușilor, din România am fost silit să plec de răul Românilor… așadar mă mulțumesc cu ceea ce am și cu ce ceea ce nu-mi mai poate nimeni lua - limba română (Goma 2003: 82).

„Aici-ul” eului gomian, sau în sensul existențial – locul, trebuie perceput printr-o raportare la un „acolo”, care din punct de vedere antropologic denotă conceptul de non-loc, vidat de orice personalizare. În acest sens, negația „non-”, percepută în termeni existențiali, transformă locul într-o cavitate goală, pe care putem s-o „atingem numai pe dinafară, deoarece nu dispune de un conținut pe care să i-l descoperim înăuntru” (Cornea 2010: 10). Spațialitatea existențială care determină locul personajului/naratorului se întemeiază ea însăși pe condiția sui generis a „faptului-a-fi-în-lume”, care în cazul eului narator al lui Paul Goma

[1] „Victor mi-a sugerat să scriu O Zi din Viața unui Afgan din Basarabia.
Nu. Altfel: Când Victor mi-a propus…
Nici așa: Așa: Când Victor a rostit un nume și m-a întrebat dacă îmi spune ceva, am răspuns că nu.” (Paul Goma, *Basarabia*)

BDD-A22041 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:19 UTC)

este echivalentă cu patima scrisului, ca unica modalitate de reconstituire a locului: „[…] eu nu mai altă țară decât Basarabia cea care nu mai există decât în cărțile mele" (Goma 2003: 82). Grație acestei scrieri, autorul reușește să-și creeze o lume stabilă: „[…] fac cu mâinile mele Basarabenii mei" (ibidem: 83). Reprezentarea tabloului Basarabiei devine echivalentă cu regăsirea locului originar, în momentul mărturisirii eului a faptului că „[…] am lăsat totul – totul, am pierdut casă, școală, biserică, fabrică, și pământ" (ibidem: 81).

Paul Goma aduce în fața lui însuși, aflarea de sine, nu printr-o accepție de ordin perceptiv și printr-o regăsire de sine deloc afectivă, care, însă, creează condiții pentru refacerea mintal-sentimentală a locului:

[…] solidaritate în interiorul unui grup […] nu se mai poate […] nu am cedat nesolidarizării (ba chiar am ieșit în față, i-am provocat pe gardieni, pe politruci, pe directori), însă o făceam doar să-mi dovedesc mie că sunt altfel (ibidem: 175).

În acest sens, menționează Ana Bantoș, „Paul Goma își convertește destinul de transfug în cel de artist al re-fugii […], ieșind din banalitatea literaturii" (Bantoș 2011: 192). Condiția de deznaționalizat al eului narator este surprinsă de către Paul Goma, tocmai în momentul refuzului de a se conforma cu noua schemă "inventată" de către sistemul totalitarist: „sunt cel care nu acceptă decât un singur nume, întâiul, cel care ți-l faci tu, purtător ți-l ajustezi, potrivești după chipul asemănarea ta" (Goma 2003: 10). Deși drama intelectualului basarabean favorizează o extensiune a conștiinței prin trăirea simultană pe mai multe planuri ale sale, eul narator o resimte în primul rând ca o traumă, cu atât mai dureroasă cu cât pare de nedepășit:

[…] durere (specială) de Basarabia […] Oamenii au dureri de cap, de spate, de pântece, de inimă. […] Eu - printr-e alții - am durere *de* Basarabie. Durerea *de* Basarabie era oarecum altfel. Aici era bucuria - că scăpasem de Ruși; Dincoace ne-bucuria - că tata nu scăpase de Ruși.

Această extensiune, este pigmentată, în termeni antropologici, de imaginea „excesului de spațiu" (Augé 1992: 45), căruia, Marc Augé în studiul *Introduction à une anthropologie de la surmodernité***,** îi imprimă caracteristica de bază a non-locului. Paul Goma descrie imaginea unui spațiu psihologic, ce poate fi definit drept o entitate rezultată prin reflectarea subiectivă a lumii externe, lumii căreia nu-i mai aparține: „[…] sfârșitul lumii – intrarea obligatorie în colhozuri, închiderea de biserici, impunerea limbii ruse […] arderea cărților tipărite cu „litere burgheze", arestări,împușcări pe loc, deportări" (Goma 2003: 12). Imaginea non-locului este determinată și de „excesul de timp", susține Marc Augé (1992: 46). Operei lui Paul Goma îi este caracteristică disjuncția valorilor temporale, în paginile romanului se concentrează pagini întregi din istoria Basarabiei din care nu a plecat niciodată. Preocuparea de non-loc este destul de evidentă la Goma, întrucât scriitorul introduce în paginile romanului său o definiție clasică a acestuia, cea despre care vorbea Marc Augé în studiu său antropologic cu mențiunea că locul ce nu poate fi definit nici din punct de vedere identitar, nici relațional, și nici istoric, va fi denumit non-loc. Goma merge mult mai departe în descrierea dramei Basarabiei și basarabenilor, conștientizând ideea că imaginea acestui pământ devine pigmentată de culorile non-locului:

Rușii au atentat la identitatea Românilor din Basarabia. În 1828 a fost lichidată autonomia, acel animal care nu existase în promisiuni […]comuniștii ne-au luat trecutul […] dovada faptului: „istoricii" vorbeau de „Moldova sovietică" fără nici o referire la statutul feudal românesc, Moldova, din care Rușii zmulseră partea răsăriteană, botezând-o abuziv: Bessarabia (Goma: 78, 99, 122).

Fiind tentat să redea fluxul de intensitate al sentimentului non-locului, autorul aduce în prim plan „nefirescul" situației eului, al cărui sistem de relații inter-umane, devine un simbol al inutilității și al dezrădăcinării, orice tentativă de a întreține relații în spațiu, precum și apelul la identitate și cel la personalizarea locului său se nivelează: „[…] nici ei nu știu de unde să

BDD-A22041 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:19 UTC)

mă ia și unde să mă situeze […]" (ibidem: 10). În acest sens unicul loc securizat – limba română devine poluată de „limba ocupantului", care „se vârâse cu de-a sila în urechi, în ochi, în suflet" (ibidem: 14). Pentru a justifica mutilarea sensului cuvintelor în conștiința poporului, eul narator enumeră câteva exemple în acest sens: palatalizarea toponimelor („Chișinău" - „Kișiniov"); rusificarea numelor de persoană („Paul Goma" - „Pavel Homa"); introducerea patronimului. Prozatorul vine cu o explicație a motivului acestor acțiuni de „dez(în)cercuire": „să facă să dispară identitatea locului și locuitorilor" (ibidem: 45).

Cea de-a treia marcă a reprezentării imaginii non-locului din punct de vedere existențialist, dar și antropologic, devine sublinierea de către Goma a lipsei dialogului: „[…] nici dialogul româno-român nu e posibil" (Goma 2003: 123), precum și imposibilitatea de a întreține rapoarte în spațiu: „[…] încercau să mă evite" (ibidem: 8)

Suferința personajului gomian pe care orice „întâmplare basarabeană îl face să intre în rezonanță" (ibidem: 22) este provocată tocmai de această necesitate de a se reinița în „locul-de-deschidere" al ființării aparent fictive, unde jertfa torturii neîncarcerată trupește, rămâne cu sufletul dezolat de regimul „schizoid de falsificare" (Cesereanu 1998: 12), căci omul nou „nu are nevoie de adevărul concret, ci doar de unul ideal teoretic, corespunzător moralei comuniste" (ibidem). Paul Goma transcrie această stare în felul următor: „ai fi suferit, fiindcă nu ai fost nici deținut, nici liber" (Goma 1990: 244). Cu alte cuvinte, traseul personajului lui Goma nu este deloc unul al mântuirii, odată scufundat în infernul torturii totalitariste va simți necesitatea reconstruirii tabloului utopic al matricei originare ca „loc-de-deschidere". Pentru Goma, subliniază Ana Bantoș, „problema despărțiriide baștină echivalează cu ruperea de rădăcini" (Bantoș 2011: 193). Etapa salvării de această dezrădăcinare nu va avea loc decât parțial, prin revenire la imaginea Calidorului și casei din Mana.

Concluzii

Riscând să fie negat și marginalizat până la evitare și inutilitate, Paul Goma desființează sintagma deja intrată în uz de „rezistență prin cultură". Scriitorul denotă în și prin textul său semnificația toposului la cumpăna deznaționalizării sovietice și ocupării românești. Specificul operei, prin subiectivitate și imperativul dezvăluirii, care pornește de la propunerea de a descrie „O Zi din Viața unui Afgan din Basarabia" devine un jurnal al realității dureroase a Basarabiei și basarabenilor, ca nucleu al ființării sale. În lucrarea de față s-a insistat asupra revelării imaginii eului deznaționalizat a românului basarabean pe de o parte și intelectualului lucid, surprins în postura de actant al torturii comuniste, pe de altă parte. Unicitatea romanului *Basarabia*, este în a prezenta, în debut, imaginea absenței „locului-de-deschidere" autentic, precum și suprimarea liberei expresii a gândirii prin mutilarea sensului cuvântului „glastnosti", sfidând, în acest sens, teoria kantiană a ființării: ego sum – cogito sum. „Faptul de a fi în lume", dacă e să vorbim în termeni heideggerieni, este minată de patima scrisului. În acest context, lumea "din afară" este substituită cu o revoltă interioară, unde eul gomian descoperă spirala interiorității, construind imaginea mentală a matricei sale organice. Goma apelează la această idee existențialistă, introducând în textul său cuplul corelativ „aici" - „acolo". Plăsmuirea utopică a unei „axis mundi" devine echivalentă cu trăirea de către eul narator într-un timp psihologic: comprimat și dilatat deopotrivă. În acest context, subliniem ideea, că eul narator nu enunță o trăire imaginară, ci una de ordin afectiv perceptibilă, fiind conservată prin scriere. „Durerea *de* Basarabia" a lui Paul Goma nu se termină odată cu ultimele pagini ale romanului, întrucât el însuși menționează că această carte nu este terminată: „Cartea rămâne așa neterminată".

Bibiliografie

Arendt 2006: Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, traducere de Ion Dur și Mircea Ivănescu, București, Editura Humanitas.

BDD-A22041 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:19 UTC)

Augé 1992: Marc Augé, *Introduction à une anthropologie de la surmodernité***,** Paris, Seuil.

Bantoș 2011: Ana Bantoș, *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică,* Chișinău, Tipografia „Serebia".

Cesereanu 1998: Ruxanda Cesereanu, *O călătorie spre centrul infernului. Gulagul în conștiința românească*, București, Editura Fundației Culturale Române.

Codreanu 2010: Theodor Codreanu, Este Paul Goma un Soljenițîn român, în AXA, anul III, nr 44, http://axa.info.ro/istorie/este-paul-goma-un-soljenitin-roman/, (accesat: 28. 08. 2014).

Coza 2011: Ancuța Maria Coza, *Paul Goma. Destinul unui disident*, Iași, Editura Tipo Moldova.

Goma 2003: Paul Goma, *Basarabia*, Chișinău, Editura Flux.

Goma 1990: Paul Goma, *Gherla-Lăteşti*, Bucureşti, Editura Humanitas.

Heidegger 1996: Martin Heidegger, *Being and time,* translated by Joan Stambaugh, Published by State University of New York Press, Albany.

Heidegger 2003: Martin Heidegger, *Ființă și timp*, traducere din germană de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, București, Editura Humanitas.

Marino 1996: Adrian Marino, *Politică și cultură română*, Iași, Editura Polirom.

Ursache 2012: Petru Ursache, *Omul din Calidor*, Cluj-Napoca, Editura Eikon.

BDD-A22041 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:19 UTC)